

ประกาศ

เดือน แด่ ตั้ง กรม ตั้งพระองค์เจ้า
แด่เจ้าพระยา

กรมมัตตุ พระพุทธเจ้าต้นกาด เปนอดีตภาค ๒๔๕๕ พรรษา กาดบัตยุบัน
จันทโคจร มุสิกดัมพัตสร กรรตักมาด สุกกบักษ คติยติถิ ดลิวาร
สุริยคคิกาด รัตน โกสินทร คิก ๑๓๑ พฤศจิกายน มาด เอกาทศมสุรทิน
โดยกาดนิยม

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร มหาอริราช วุช เอกอรรคมหาบรมบูรณนรา
ชิราช พินิตประชานารทมหาสมมตวงษ์ อติศัยพงษ์นิมิตร์ต้นนวรรตติยราช
นิทโรคม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกโตสุชาติสังสุทธ
เคราะห์ณ์จักรีบรมนารท จุฬาลงกรณราชวรางกูร บรมมกุฏนันทรสूर

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๕ หน้า ๒๕๑

ต้นคิงขวัญวิศิษฐ์ สุธำชาติบรรพชาธิการ อุดยงกฤษฏาภิธานิหาร อติเรกบุญฤทธิ์
จัญญ์เกษณกิจิตร ได้ภาคยธรรมพางค์ มหาชโนตตะมางคประณตบาทบงกชชยุคต
ประสิทธิ์ธรรมพคุณตมบรมมหารัชมาย ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ
อัครมุขพิเศษ สรรพเทพเวศรานุรักษ์ บริมศักดิ์สัมญาเทพทวาราวดี ศรีมหา
บรมมหารัชมบัตี เสนางคนิกรรัตนอัศวโกศล ประพนธ์ปรีชาทิวสงมาจาร์
บริบูรณ์คุณดำรงยามาทินครวฑูตเมกราชติดถ มหาปริวารนายกองหน้า
มหันตวรฤทธิเดช สรรพพิเศษศรีนทร บรมชนกาศิศรัสมมต ประสิทธิ์วรยศ
มโหตรบรมราชสังฆบาลี นพปฏิธดเสวตฉัตรชาติฉัตร ศิริรัตโนปลัดเกษณมหา
บรมราชาภิเศกภสิสิต สรรพภคทีศวิเชียรไชย สกลมโหฬารวิมมหาสวามิหนทร์
มเหศวรมหินทรมหารามาราชวโรดม บรมนารถชาติอาชาวไศรย พุทธา
ภิไศรวรรัตนธรรมรักษ์ อุดยศักดิ์อรรคนเรศรามาริบัติ เมตตากรุณาดีดล
อุตไทย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาภิเษนทร์ ประเมนทร
บรมมิกมหาราชวิราช บรมนารถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสุทธพาดวรศุภกิจ
ได้ทรงรับราชการใน พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน การ
ช่างค้ำ ๆ ซึ่ง เปน ราชการใน พระองค์ เปน ที่ ต้อง พระราชกฤไทย
ประสังค มาช้านาน ดัง มี ข้อความ พิสดาร อยู่ใน ประการศ คังกรม นั้น แล้ว
คตนั้น มาเมื่อ ปลาย รัตน โกสินทร ศก ๑๒๕ ก็ได้ โดยเสด็จ พระราชดำเนียร

ประกาศ ประเทศยุโรป เปน ครั้ง ที่ ๒ แต่ได้รับ ราชการ ใน การ ช่าง ต่าง ๆ
 ต่อ มา จน ถึง รัชกาล มา ใน รัชกาล บัณฑิต นี้ ก็ ได้ ทรง รับ ราชการ ใน น้ำ ที่
 เช่น นั้น มา โดย สม่า เสมอ มี ได้ ทรง ท่อ ถอย มี ราชการ อัน ไต ที่ เปน การ
 เร่ง รอน เช่น ทรง รับ ซ่อม พระที่นั่ง จักรพรรดิพิมาน พระที่นั่งไพศาล
 ทักษิณ ให้ แล้ว ทิ้งงาน พระราชพิธีบรมราชาภิเศกผ่านพิภพ แต่ซ่อม
 พระที่นั่ง อมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ แต่ซ่อม ซ้ำระ พระเบญจา
 มุขก ทองคำ ทั้ง พระพุทธรูป แต่เครื่อง ทอง ภายใน พระอุโบสถ วัดพระศรี
 รัตนศาสดาราม อัน เปน การ เนื่อง ใน พระราชพิธีบรมราชาภิเศกสมโภช
 แต่ ทรง รับ ทำ พระเบญจา ทองคำ ที่ ได้ ประดิษฐาน พระโกษาพระบรมศัพ แต่
 พระวิมาน ทองคำ ลงยา ที่ ได้ ประดิษฐาน พระบรมอัฐิ พระบาท สมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว รัชกาล ที่ ๕ การ เหล่า นี้ ล้วน มี กำหนด วัน ให้ แล้ว แต่ บางอย่าง
 มี กำหนด เวลา วัน น้อย ด้อย ก็ ได้ ทรง พระอุดำหรับ ถดอง พระเดชพระคุณ
 ให้ ดำเนิน สม พระราชประสงค์ ทุกประการ ทั้ง นี้ ก็ อาศัย ที่ ทรง มีความ
 สงรัก รักดี ต่อ ใต้ ฝ่า ถอง ชู้ด พระบาท โดย มั่นคง ทั้ง ใน ส่วน พระองค์
 พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า อยู่ หัว ก็ นับ ว่า กรมขุนลรรพลาตราชฤทธิ
 ทรง เปน ผู้ ที่ คุณเคย สนิท สนม มา ตั้ง แต่ ยัง ทรง พระเยาว์ จน ใน กาล
 บัณฑิต นี้ ก็ ยัง เปน ที่ ต้อง พระราชอุชยาไศรย จึง เปน ผู้ ที่ มี น้ำ ที่ ตาม
 เสด็จ พระราชดำเนิน ไป ใน ขณะ เมื่อ เสด็จ ประพาศ นอก กรุง ทุก ๆ ทราว
 แต่ ยัง คง ทรง เปน ผู้ รับ ทำ สิ่ง ของ ทั้งปวง ที่ ทรง รัดี เพื่อให้ ทน พระราช

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๙ หน้า ๒๔๓

ประสงค์ นับว่ามีความชอบในด้าน พระองค์ มาก ดัง ที่ จะ พรรณา แต่
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์ นี้ มี พระไทย โอบ อ้อม อารี เมื่อ แม้ แต่ พระ
บรมวงษานวงศ์ แต่ ข้าราชการ ส้ม แก่ ที่ ทรง พระโอบอ้อม ส้ม กว่ร ที่ จะ ทรง
ยกย่อง ให้ มี พระเกียรติยศ ใหญ่ ยิ่ง ขึ้น

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนสรพลาตศุภกิจ ขึ้น เป็น กรมหลวง มี พระนาม ตาม จากฤกษ์ ใน
พระสุพรรณบัฏ ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรพลาตศุภกิจ
ขึ้นนาม ทรง ศักดินา ๑๕๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระองค์ เจ้าต่าง
กรม ใน พระบรมมหาราชวัง จง ทรง เจริญ พระชนมายุ พรรณศุขพล
ปฏิภาณ คุณสาร ส้ม บั๊ สรรพศรี สวรรค์ดี พิพัฒน์มงคล วิมลยศคุณ
สถกเกียรติยศ อธิริยศักดิ์มหิพารทุกประการ

เจ้ากรม	เป็น	หลวงสรพลาตศุภกิจ	ถือ	ศักดินา	๘๐๐
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม	เป็น	ชนดิจิตรศุภกิจวารณ	ถือ	ศักดินา	๖๐๐
สมุหบาญชี	คง	เป็น	หมื่นบริหารนิกร	ถือ	ศักดินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริ หึ ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสรพลาตศุ
ประสงค์ ได้ ทรง รับ ราชการ ใน น้า ที่ ต่าง ๆ ทั้ง ฝ่าย ทหาร แด พลเรือน
ทดทาย ตำแหน่ง เป็น ประโยชน์ แก่ ราชการ เป็น อัน มาก ตั้ง ข้อ ความ มี
ปรากฏ ใน ประกาศ ตั้ง กรม แด เลื่อน กรม ทั้ง สอง ฉบับ นั้น แล้ว บัด นี้ ได้
ทรง รับ ตำแหน่ง เลื่อน บัด ตรี รวงษ์ เป็น กระทรวง ใน พระราชดำริ

เล่ม ๒๙ หน้า ๒๔๔ ราชกิจจานเบกษา วันที่ ๓๓ พฤศจิกายน ๑๓๑๑

ก็ได้ทรงปฏิบัติราชการเรียบร้อย เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมแก่ที่
เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่พระองค์หนึ่ง

ส่วนในพระองค์แห่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็นับ
ว่ากรมขุนสรพรพิทักษ์ประดงค์ ได้ทรงเป็นผู้คุ้นเคยมาแต่ยังทรงพระเยาว์
ครั้งเมื่อพระองค์ท่านยังเป็นราชองค์รักษ์ประจำในพระราชสำนักนี้แห่งพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนั้น พระองค์ท่านได้เอาพระทัยได้เอาใจ
อยู่ แต่เป็นผู้วิเศษในสวนพระองค์ ทั้งต่อมาเมื่อเข้ามารับราชการ
อยู่ในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงวังแล้ว ก็เป็นยัง คงวางพระองค์เป็น
ผู้สนิทสนมดีตลอดมา

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมขุนสรพรพิทักษ์ประดงค์ ขึ้นเป็นกรมหลวง มีพระนามตามจารึกใน
พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรพรพิทักษ์ประดงค์
อิสานาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์เจ้า
ต่างกรม ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณสุขพุด
ปฏิภาณ คุณงามความดี สรรพศิริสวัสดิ์ พิพัฒนามงคล วิบุลยคุณตลอดกาล
เกษมวิเศษ อิศริยศักดิ์ โมโหฬาร ทุกประการ

เจ้ากรม เป็น หลวงสรพรพิทักษ์ประดงค์ ถือศักดินา ๘๐๐
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็น ขุนดำรงราชกิจ ถือศักดินา ๖๐๐
สมุหบาณีย์ คง เป็น หมื่นดิชิตคนารักษ์ ถือศักดินา ๔๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ ศิริพัฒน์ ได้ทรงรับราชการในตำแหน่งที่สำคัญ มาหลายหน้าที่ ทั้งฝ่าย ทหาร แด พลเรือน ซึ่งมีความ มีปรีชาญาณ อยู่ใน ประกาศตั้ง กรมดำรง ก่อน นั้นแล้ว ครั้นนั้น มาได้ทรง จัด ราชการใน หน้าที่ ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลกรุงเก่า มีการ วาง แบบแผน การ ปกครองให้ ได้ระเบียบเป็นหลัก ฐาน อันดี เปนดี อย่าง แก่ มณฑลอื่นใน ทั่วไป ภายหลัง เมื่อราชการ ใน มณฑล กรุงเก่า เรียบร้อย แล้ว จึง ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้าย มารับราชการ ใน มณฑลปราจีน เปน ข้าหลวงพิเศษ ประจำตำแหน่ง เทศาภิบาล ซึ่ง เปน มณฑล จะ ต้อง จัดการ พิเศษ บาง อย่าง อันสำคัญ กว่า มณฑล กรุงเก่า ก็ ได้ ทรง จัด ราชการ เรียบร้อย คดอด มาจน บัดนี้ เปนที่ ไว้วาง พระราชหฤทัย

ส่วน ใน พระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นไซ้ ทรง นับว่ากรมหมื่นมรุพงษ์ ศิริพัฒน์ ได้ ทรง เปน ผู้ วิดีงสาระ คุณเคย มา ได้ ทรง ทราบ พระอัยยาไศรย อันลุ่มลึก ซื่อตรง มาตั้งแต่ ยังประทับ อยู่ในประเทศยุโรป ขณะเมื่อ กรมหมื่นมรุพงษ์ ศิริพัฒน์ ยัง ทรง ดำรง ตำแหน่ง เปน อรรคราชทูต ประจำอยู่ ใน กรุงปารีส นั้น แล้ว แต่ ต่อมา เมื่อ เสด็จ กลับ มากรุงสยาม แล้ว ก็ ยังมี ได้ เลื่อม ถอย ใน ส่วน ความวิดีงสาระ นั้น เลย จึง ทรง พระราชดำริเห็นว่า กรมหมื่นมรุพงษ์ ศิริพัฒน์ เปน บรมวงษ์ พระองค์ ๑ ซึ่ง สมควร จะ ทรง ยก ย่อง ให้ เปน พระบรมวงษ์ ผู้ ใหญ่ พระองค์ ๑ ได้

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้เลื่อน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรพงษ์ศิริพัฒน์ ขึ้นเป็น กรมขุน มีพระนามตามจารึกใน พระสุพรรณบัฏว่า • พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรพงษ์ศิริพัฒน์ มุสิกนาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่าง พระองค์เจ้าต่างกรม ใน พระบรมมหาราชวัง จง ทรง เจริญ พระชน มายุ พรรณศุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริ สวัสดิ์ พิพัฒน์ มงคล วิบุลยคุณผลสถลเกียรติยศ มโหฬาร ทุกประการ

เจ้ากรม เป็น ขุนมรพงษ์ศิริพัฒน์ ถ้อยศักดินา ๒๐๐
ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม คง เป็น หมื่น กำจัด ดัชกร ถ้อยศักดินา ๕๐๐
สมุหบาญชี คง เป็น หมื่นอมรพลประมาณ ถ้อยศักดินา ๓๐๐

อนึ่ง ทรง พระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรง พระปรีชา สามารถใน กิจราชการ แด พระราโชบายโดย ประการต่าง ๆ เป็น อันมาก เช่น ทรง จัด การ ใน กระทรวงยุติธรรมให้ เป็น หลักฐาน แด มี ผู้รู้ พระราชกำหนด กฎหมาย อาจ จะ เป็น ผู้ พิพากษา แด ทนาย ความ ได้ แพร่ หดายเป็น ต้น เป็น ผล ปรากฏ อยู่ ใน บัดนี้ ส่วน การ ที่ ได้ ทรง ศึกษา วิชา แด ทรง จัด ราชการ กระทรวงยุติธรรมมา ประการใด ข้อ ความ มี แจง อยู่ ใน ประการตั้งกรมครั้ง ก่อน นั้น แลว่า บัดนี้ ได้ ทรง รับราชการ ตำแหน่งเสนาบดี กระทรวง เกษตรราชการ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์นี้ ตั้งแต่เมื่อทรงศึกษาอยู่ในประเทศ
ยุโรปแล้ว ได้ทรงเป็นผู้ที่ ต้อง พระราชอภัยไถ่แห่ง พระบาท สมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ ที่สนิทสนมตั้งแต่ สมัย กาดอน นั้น สม
มาจน กาดอน นี้ ได้ทรง สังเกต เห็นได้ ถนัด ว่า พระเจ้าพี่นางเธอ ทรง
มีความจงรักภักดีใน พระองค์ โดย ซื่อสัตย์ สุจริต แท้จริง มิได้ ชาติ เคย
เป็นผู้ ที่เข้า พระไทย พระบรมราโชบายได้ โดยง่าย เพราะ มีทาง ที่ ทรง
พระศรัทธา ต้อง ถิ่น ใน กิจการ โดย มาก จึง สมควร ที่ จะ เป็น ที่ไว้วาง
พระกรหฤทัย แล สมควร ที่ จะ ทรง สถาปนาไว้ ใน ตำแหน่ง พระองค์
เจ้าตำ กรมผู้ ใหญ่ พระองค์ ๑ ได้

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัสสั่ง ให้ ถิ่น พระเจ้าพี่นางเธอ กรมหมื่น
ราชบุรดีเรกฤทธิ ขึ้น เป็น กรมหลวง มีพระนามตาม จาตุก ใน พระสุพรรณ
นิษิตา พระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงราชบุรดีเรกฤทธิ ๑๕๐๐๐ ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระองค์ เจ้าตำ กรม ใน พระบรม
มหาราชวัง จึง ทรง เจริญ พระชน มายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสาร
สมบัติ สรรพวิริ สวัสดิ์ดี พิพัฒน์ มงคล วิบุลยคุณ ผลดั่ง กต เกียรติยศ อิศริยศศักดิ์
มีไพศาล ทุก ประการ

เจ้ากรม เป็น หลวงราชบุรดีเรกฤทธิ ถ้อยศักดิ์นา ๘๐๐
ได้ทรง ถิ่น ปลัดกรม เป็น ขุนวิจิตรสมุทรสงคราม ถ้อยศักดิ์นา ๒๐๐
สมเด็จพระนางผู้ คงเป็น หมั้น โภชารามประชุมพล ถ้อยศักดิ์นา ๔๐๐

เล่ม ๒๕ หน้า ๒๔๘ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชย
เฉลิมสถา ได้เสด็จออกไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศ อังกฤษ ทรง

ศึกษาใน ทาง ทหาร เรือ จน จบ แล้วได้เข้าประจำการใน กอง ทักษิเรือ อังกฤษ
พอ มีความชำนาญ ชำนาญ พอ สมควร แล้ว เมื่อ เดือน ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๔

เสด็จกลับ จาก การ ทรง ศึกษา ประเทศ ยุโรป ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้เข้า ดำรง ราชการ ใน กรมบัญชาการ กระทรวง ทหาร เรือ ครั้น เดือน

เมษายน ร.ศ. ๑๒๕ ได้ย้ายไป เป็น ผู้บังคับ การ เรือ มกุฎราชกุมาร
เดือน มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น

ผู้บัญชาการ กรมทหาร ชาย ทะเล เดือน เมษายน ร.ศ. ๑๓๐ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับตำแหน่ง เจ้ากรมยุทธศึกษากระทรวง ทหารเรือ

แต่ยัง คง เป็น ผู้บัญชาการ กรมทหาร ชาย ทะเล ด้วย จน บัด นี้ ก็ นับ ว่า
ได้ ทรง รับ รวบรวม การ ใน ตำแหน่ง นาน ที่ ต่าง ๆ โดย เรียบ ร้อย ดี ประกอบ

ด้วย พระ อุตสาหวิริยภาพ มิได้ ลด หย่อน นับ ว่า มีความ ชอบ ใน ราชการ อยู่
ทั้ง บัด นี้ ก็ ทรง เจริญ พระชนมายุ แต่ ประกอบ ด้วย วุฒิ ปรึษา สามารถ

สมควร ที่ จะ เลื่อน พระเกียรติยศ ดำรง ตำแหน่ง พระองค์ เจ้า ต่าง กรม
รับ ราชการ ผดอง พระเดช พระคุณ ใน ตำแหน่ง อัน ว่าง พระราช ฤทธิ

ได้ พระ องค์ หนึ่ง

จึง มี พระบรม ราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ สถาปนา พระเจ้าน้อง ยาเธอ
พระองค์ เจ้า วุฒิไชยเฉลิมสถา ขึ้น เป็น พระองค์ เจ้า ต่างกรม มี พระนาม

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๖๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๐ หน้า ๒๕๙

ทรงจากถูกใน พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสิงหวิกรม
เกรียงไกร อีชนาม ทรง คัดตินา ๑๕๐๐๐ ตาม พระราช กำหนด อย่าง
พระองค์เจ้าต่าง กรม ใน พระบรมมหา ราชวัง จง ทรง เจริญ พระชนมายุ
พระรัตนเศรษฐาธิบดี คุณสารสมบัติ เสด็จพิธีเสด็จเสด็จพัฒนาเขต

กษัตริย์คุณด มโหฬาร ทุกประการ
เจ้า กรมเป็น หมื่น สิงหวิกรม เกรียงไกร ถึง คัดตินา ๖๐๐)
ให้ทรง ตั้ง ปลัด กรมเป็น หมื่น พรหมไพฑูณการ ถึง คัดตินา ๕๐๐๐
ตั้งหมื่นบุญชูเป็นหมื่นอินทร์นครคณาบาล ถึง คัดตินา ๓๐๐)

ทรง พระราช ดำริเห็นว่า พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศกนพรัฐ
ได้เสด็จ ออกไป ทรง ศึกษา วิชา ณ ประเทศ ยุโรป ที่ เมือง อังกฤษ ก่อน แล้ว
ได้เสด็จไป ศึกษา ณ ประเทศเยอรมัน ต่อไป จน ทรง สอบได้ ไล่ ประกาศ
นิพนธ์ เป็น เบรียณัฐ ใน อรรถคดี ครั้น วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๒๖ เสด็จ
ทรง ศึกษา แล้ว ได้เสด็จ กลับ มา รับ ราชการ ใน กระทรวง มหาดไทย
ใน ตำแหน่ง ปลัด กรม พิเศษ แผนก อัยการ ต่าง ประเทศ แล้ว เป็น ปลัด
ดำรง ราชการ มหาดไทย ฝ่าย เนื้อ แด เป็น เจ้า กรม เสด็จ ราชการ เป็น ตำแหน่ง มา
ใน ตำแหน่ง ได้ ดำรง พระเกียรติยศ ใน ตำแหน่ง ผู้ช่วย ราช ปลัด ทูลฉลอง
กระทรวง มหาดไทย และ เจ้า กรม พลำพัง ทรง พระปรีชา สามารถ อาจ ให้
ทรง ศึกษา ใน ตำแหน่ง นั้น ๆ สำเร็จ โดย เรียบ ร้อย ตลอด มา บัด นี้ ก็ ทรง
โดย หมั่น สดควร จะ ได้ รับ พระเกียรติยศ เป็น ต่าง กรม พระองค์ นี้ หนึ่ง ได้

เล่ม ๒๙ หน้า ๒๕๐ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑

จึงมี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่งให้ สถาปนา พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศกนพวิบูลย์ ขึ้นเป็น พระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตาม ฉายาใน พระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น สรรพคุณวิไลย นรบดี อิศานาม ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนด อย่าง พระองค์ เจ้าต่างกรมใน พระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศรีสวัสดิ์พิพัฒน์มงคล วิบุลยคุณผล มโหฬาร ทุกประการ

เจ้ากรม เป็น หมื่น สรรพคุณวิไลย นรบดี ถึง ศักดินา ๖๐๐ }
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็น หมื่น อภัยขานันทรธรรมาคม ถึง ศักดินา ๕๐๐ }
สมุหบาญชี เป็น หมื่น มโนรมนราณรงค์ ถึง ศักดินา ๓๐๐ }

ให้ผู้นั้นได้เลื่อน แด่ คง รับบรรดาศักดิ์ ทั้ง ๑๙ นี้ ทำราชการในหลวง แด่ในกรม ตามอย่าง ขบรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุหบาญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีคู่ชดด้วงดี เจริญ เทอญ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้าพร้อม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ได้เข้ารับราชการในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๐๖ แด่ได้ทำการตั้งแต่เป็นเสมียนเอก แด่เลื่อนเป็น นายเวร เป็นเจ้ากรม แด่เป็น รองอธิบดีกรมสารบาญชี

ครั้นวันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๑๐ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นอธิบดีกรม ศุลาการ ในระหว่างรัตนโกสินทร ศก ๑๑๒ มาจนบัดนี้ ได้เพิ่มงาน ในกรมศุลาการขึ้นเป็นลำดับ คือ รวมการภาษีเข้าแล้วเอาออก

เมื่อได้จัด ส่วน ๑ การ ด้รพภาษี ส่วน ๑ การ จัดซื้อฝืน ด้บจำหน่ย
แก่เจ้าภาษี ส่วน ๑ การ เก็บภาษี สู่ราต่าง ประเทศ แดภาษี สู่ราชนใน
มา สมทบใน นำที่กรม ศักการ ด้รับ ราชการ คดอด มา จน มัดนี้

ส่วน ราชการ พิเศษ เมื่อ ร.ศ. ๑๐๘ ด้ตามเสด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมขุนสรพลพิทักษ์ประสังค์ ไป ราชการ แหดม มลายู พม่า
แถมยวน เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ ด้เป็น เสดขานุกการ ตามเสด็จ พระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพไป ราชการ ประเทศยุโรป กับ ด้รับ
ราชการ เป็น ตรีเสการ คัด รับ สั่ง พิเศษ แดเป็น กรรมาการ พิจารณา
ราชการ ต่าง ๆ ที่ เกี่ยว กับ กระทรวง พระคลัง หลาย ครั้ง กับใน คราว
หลัง ที่ สดุค คือใน คักนี้ ด้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
ประธาน กรรมาการ ผู้ตรวจ การ ใช้จ่าย ของ รัฐบาล อัน เป็น นำที่ มีความ
รับผิดชอบ มาก ด้ได้ ปฏิบัติ ราชการ ใน นำที่นี้โดย เรียบร้อย นับว่า
หม่อมเจ้าพร้อม เป็น ผู้ที่ มีปรีชา สามารถ รอบรู้ ใน ราชกิจ มีความ
เฉลียวฉลาด รัก กักดี แดซื่อ ตรง ต่อ นำที่ ราชการ อย่าง ยิ่ง สมควร ที่ จะ
ทรงยก ย่อง สถาปนาไว้ ใน ตำแหน่ง พระ วรวงษ์เธอ พระ องค์เจ้า เพื่อ
เป็น พยาน แห่ง ความไว้ วาง พระราชหฤทัย แดะ เป็น ที่ เชิดชู พระเกียรติยศ
แก่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง วงษาธิราชสังคิไต้ องค์ หนึ่ง

จึง มี พระบรมราชโองการ ดำรัส สั่ง ให้ สถาปนา หม่อมเจ้า พร้อม
พร้อม พระองค์เจ้า ให้ มีคำนำหน้าพระนาม ตาม จาฤกใน พระสุพรรณบัฒว่า
พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าพร้อมพงษ์อิทธิราช มุสิกนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐

เล่ม ๒๕ หน้า ๒๕๒ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑

ตาม พระราชกำหนด อย่าง พระบรมวงษะเชอ พระองค์ เจ้านั้น จึง ทรง เจริญ
พระชนมายุ พระรณศุขพลปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิ
พิพัฒน์มงคลทุกประการ เทอญ

อนึ่ง ทรง พระราชดำริเห็นว่า พระยาอินทราชธิบดีหราชรองเมือง ได้
เข้ารับราชการ เปน มหาดเล็ก วิเศษใน รัตน โกสินทร ศก ๙๔ เมื่อ รัตน
โกสินทร ศก ๙๖ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น นายรองฉนิ แต่
รัตน โกสินทร ๙๘ เปน นาย ชัน หุ้มแพร ใน รัตน โกสินทร ศก ๑๐๕
โปรดเกล้า ฯ ให้ ไป รับราชการใน กรม กอง ตระเวน พนังกการใต้ ส่วน
โทษ หลวงใน กรมหลวง นครบาด ครั้น รัตน โกสินทร ศก ๑๑๐ ทรง พระ
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น พระประชากรกิจวิจารณ์ เจ้ากรม กอง
ตระเวน ฝ่ายกองใต้ส่วน โทษหลวง รัตน โกสินทร ศก ๑๑๑ ทรง พระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ ให้เป็น พระยาอินทราชธิบดีหราชรองเมือง เจ้ากรม กอง
ตระเวนขวา คง บังคับ กองใต้ ส่วน โทษ หลวง ด้วย รัตน โกสินทร
ศก ๑๑๕ เดือน ชัน เปน รอง อธิบดี กรม กอง ตระเวน ร.ศ. ๑๑๙ เมื่อ ได้
ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ กำหนด วันให้ ใช้ พระราชบัญญัติ รับ
จ่านำแล้ว ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน พระบรมราชา นุญาต
ให้ เป็น เจ้าพนักงาน ออกใบ อนุญาต แก่ ผู้ ที่ คำ ใ้ รับ จ่านำ ใน มณฑล
กรุงเทพฯ แต่ รัตน โกสินทร ศก ๑๒๑ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้ เป็น ปลัด หลวงสอง กรมหลวง นครบาด รับ ราชการ ใน นำ ที่ นั้น ตลอด
มา จน รัตน โกสินทร ศก ๑๓๑ นี้ ได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ เป็น

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๙๑๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๙ หน้า ๒๕๓

สมเด็จพระราชินี พระยาศรีวิสารทย์ พระยาอินทราชาธิบดีสุทธราชรองเมือง เป็นผู้
รวมรัฏฐการใน กระทรวง นครบาล ทั้ง พนัง การ ปกครอง แดการ
ปราบปรามโจรผู้ร้าย การ พิจารณาคดี ความอาญา ซึ่ง แต่ก่อน อยู่ในหน้าที่
กระทรวง นครบาล ทั้ง ข้าราชการใน วิธีจัดการ ต่าง ๆ อันเกี่ยว
หน้าที่นี้ จะ เห็น ได้ ตาม ที่ พระยาอินทราชาธิบดีสุทธราชรองเมือง ได้ รับ ราชการ
ซึ่ง เป็น การ พิเศษ มา เช่น เมื่อ รัตนโกสินทร ศก ๑๑๖ แต่ ๑๑๓ ได้
เป็น ข้าราชการ ออกไป รักษาการ โจรผู้ร้าย ใน ท่ง ๓ วัน ออกมณฑลกรุงเทพฯ
รัตนโกสินทร ศก ๑๑๓ เป็น ข้าราชการ พร้อมด้วย กงซุล ฝรั่งเศส ออกไป
ไต่สวน เรื่อง พวก แซก กับ พวก ราษฎร ตำบล หัวคู่วิวาท ยิง กัน ตาย แต่
รัตนโกสินทร ศก ๑๑๔ เป็น กรรมการ พิเศษ คัด คัด เรื่อง บริษัท ขุดคลอง
แถม นาสยาม แดการ อื่น ๆ เช่น จัด การ ซ่อ ที่ ดิน ของ รัฐบาล เป็น ต้น
เหล่านี้ ได้ ราชการ เรียบร้อย ตลอด มา ส่วน ใน กระทรวง ยุติธรรม ตั้งแต่
พระยาอินทราชาธิบดีสุทธราชรองเมือง ได้ เข้า ไป รับ ตำแหน่ง เป็น เสนาบดี มา
ก็ไม่ ชำ นาน ปานใด แต่ ได้ เห็น ปรากฏ แล้ว ว่า ราชการ ใน
กระทรวง นั้น ดำเนิน ไป โดย อาการ อัน เรียบร้อย และ คดี ที่ คั่ง ค้าง อยู่
ใน ศาล หลวง ต่าง ๆ ก็ได้ จัด การ เร่ง รัด ให้ มี พหุภาษา จัด การ พิจารณา
ให้ ถึง ความสำเร็จ ไป โดย รวด เร็ว เป็น การ ดี สม ราช พระราช ประสงค์
ทั้ง เป็น ผู้ ได้ สนอง พระเดช พระคุณ ใน ราชการ ส่วน พระองค์ อีก เป็น อัน มาก
มี ๓๓๓ ชื่อ ตรง จึง วิกฤทธิ คือ ราชตระกูล เขาใจ ได้ ใน ราชการ แผ่น ดิน
แต่ เป็น มนต์ ดี มี อธิยา ไครย ใจ อ กว้าง ขวาง แด โอบ อ้อม ฮารี แก่

เพื่อนข้าราชการ ตลอดจน คน สำมัญ อัน อยู่ใน ความ ปกครอง เป็น ที่
นับถือรักใคร่ ของ คน ทั้ง ปวง เป็น อัน มาก ทั้ง เป็น ผู้ ที่ มีความ ปรึษา
สามารถ ใน ราชกิจ น้อยใหญ่ จะ คิด จะ ทำ การ ไต่ ก็ เป็น ไป โดย ประกอบ
ด้วย หัวใจ อัน สุจริต และ เข้มแข็ง เป็น ผู้ มีความ คิด อัน สุขุม และ ถี่ ถ้วน
สมควร เป็น ข้าราชการ ผู้ ใหญ่ อัน เป็น ที่ ไว้ วาง พระราชหฤไทยได้ ทั้ง
ใน เวลา นี้ ก็ ได้รับ ราชการ ใน ตำแหน่ง เลื่อน บัด นี้ อัน เป็น ตำแหน่ง สูง สุด
สมควร จะ ได้รับ เกียรติยศ ใหญ่ ยิ่ง ชน

จึง มี พระ บรมราช โองการ ดำรัส สั่ง ให้ สถาปนา พระยาอินทราชิบดี
สำหรับ รong เมือง ชน เป็น เจ้า พระยา มี สมญา จาก ใน สมุพรณบัญชา
เจ้าพระยาอภัยราชา มหายุดิธรรมธร ดยامنวิศรีนนิยภักดี วรางคมนตรี
กฤตพิศิษฏ์ ไกรสรวิชาติต้นศตวิงษ์ สติธิประสงคณฤปราษ สุจริตามาตย์
สุศักดิ์ยาศัย อุตตไทรรัตน์สรณชาตา อภัยพิริยบรากรมพาหุ ครุชนาม
ดำรง ศักดินา ๑๐๐๐๐๐๐๐ จง เจริญ ทุผลชนมายุ พรรณศุขศิริสวัสดิ
พัฒนมังศต ชนสารสัมปตบิวารสัมบูรณ์ ทุก ประการ

อนึ่ง ทรง พระราช ดำรัส ให้ ว่า พระยาสุหราชเดโชไชย ได้ เข้า รับ ราชการ
ใน กรม ทหาร มหาเด็ก มา ตั้ง แต่ ศก ๙๐ แต่ ได้ ทำ การ ใน น้ำ ที่ ทหาร
ตั้ง แต่ เป็น พลทหาร มหาเด็ก แล้ว จึง ได้ เลื่อน ยศ เป็น นายสิบตรี
นายสิบโท ชัน ประทวน ชัน มา จน ถึง เป็น นาย ทหาร ชัน ตั้ง ญญาบัตร
ตั้ง แต่ ชัน นายร้อย เป็น ลำดับ ชัน มา จน ถึง เป็น นายพลเอก ส่วน น้ำ ที่ ชัน
เดิม รับ ราชการ อยู่ ใน กรม ทหาร มหาเด็ก รักษา พระองค์ แล้ว ได้

ย้ายไปเป็น นาย ร้อยโท กรม ทหาร บันใหญ่ แล้วมาเป็น ปลัด กอง แด
เป็นผู้บังคับการ โรงเรียน ทหาร บก แล้วมาเป็น ผู้บัญชาการ ทหาร บก

แล้ว เป็น ขกรบตรี ทักษก เป็น ปลัด ทักษก จนถึงเป็น รอง ผู้บัญชา
การ กรม ยุทธนาธิการ แดเป็นผู้ช่วยเสนาบดี กระทรวงกระต่าใหม่ใน

ชั้น ราชการ พิเศษ อัน ควร นับว่า เป็น ราชการ สำคัญ ซึ่ง พระยาลี้หราช
เดโชไชยได้กระทำให้มา นั้น เมื่อ คศ ๑๑๖ ได้เข้า กองทัพไปปราบจีนฮ่อ

ที่ทุ่งเชียงคำ แขวง เมือง ดาวพวน เมื่อ คศ ๑๒๒ ได้เป็นผู้จัด ราชการ
ทหาร บกให้ ไปปราบเงี้ยว ที่ก่อ การ กระจาดใน มณฑลพายัพ ในหน้าที่

แทนผู้บัญชาการ กรม ยุทธนาธิการ แต่ได้ ไปตรวจราชการ มณฑลบูรพา
ครั้ง หนึ่ง เมื่อ คศ ๑๒๔ ได้ ไปตรวจราชการ มณฑล พายัพ ครั้ง หนึ่ง

แต่ได้ ไป ราชการ ปราบจีนฮ่อ ที่ตำบล คอนกระเบื้อง แขวง เมือง ราชบุรี
ครั้ง หนึ่ง แต่เมื่อ คศ ๑๑๖ กับ คศ ๑๒๖ ได้รับตำแหน่งเป็น แม่ทัพ

พิเศษ ในการ รวมพล ส่วน สันาม รับเสด็จ พระบาท สมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากยุโรปรวม ๒ ครั้ง ตาม อากาที่

พระยาลี้หราชเดโชไชยได้รับราชการ มา นี้ ปราบกฏว่าเป็น ผู้ได้รับราชการ
ในกรม ทหาร ตั้งแต่ต้น ตลอด มาจน บัดนี้ เป็นเวลาอัน ช้า นาน

ที่ได้ย้ายไป รับราชการใน กรม ทหาร ต่าง ๆ หลาย กรม ควร นับว่า
เป็นผู้รอบรู้ ภารงานใน กระทรวง กระต่าใหม่ แต่ใน กรม ทหาร ต่าง ๆ

ตั้งแต่ ชั้นผู้น้อย จนถึง ชั้น ผู้ใหญ่ ชำนิ ชำนาญ ทั้ง อากาที่ พระยา
ลี้หราชเดโชไชยได้เลื่อน ยศบรรดาศักดิ์ตั้งป็น ลำดับมา นั้น ก็เป็น พยาน ว่า

เล่ม ๒๔ หน้า ๒๕๖ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๑๓๑๑

พระยาสุรเสนาบดีได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่นั้น ๆ เรียบร้อยตลอดมา
ส่วนการพิเศษนั้นเท่าที่ได้ราชการดีไม่มีที่เสียหาย เป็นพยาน
แห่งความรอบรู้ แต่ความสามารถในราชการ กระทรวง กระทบเป็น
อันดี สัมควรที่จะเป็นเยี่ยงอย่างแก่ข้าราชการทั่วไป ทั้งได้ทรง
สังเกตเห็นแน่ชัดแล้ว ว่าพระยาสุรเสนาบดีเป็นผู้ที่มีธรรมาจริย
อันประกอบด้วยคุณสมบัติสูงจริต จะปฏิบัติราชการใด ๆ ก็ย่อมจะ
กระทำไปโดยใช้พิจารณาอันดีซมเยือกเย็น และที่เห็นว่าจะเป็น
ประโยชน์แท้จริง ทั้งมีน้ำใจอันดีจริตซื่อตรงจงรักภักดีทั้งในส่วน
พระองค์และในหน้าที่ราชการ เป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตในหมู่ข้าราชการ
ร่วมหน้าที่ และประพฤติต่อผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยอาการอันสมควรสม่ำเสมอ
อยู่เสมอ เป็นผู้ที่สมควรจะทรงยกย่องสถาปนาไว้ในตำแหน่ง
ข้าราชการผู้ใหญ่ได้คนหนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้สถาปนาพระยาสุรเสนาบดี
อภิบาลวิริยบรรณมพหุ ฐานเป็นเจ้าพระยา มีสมญาจากฤกษ์ในสุพรรณภูมิว่า
เจ้าพระยาบดินทรเดชาธิบดี มหิศรมหาสงครามภักดี สุรินทรศักดิ์ประพิชพงษ์
จักรรงค์เดชาบดี ยุทธวิชิตชุมพลนิเทศ ธรรมสุจริตศรีสวัสดิ์ พุทธาพิวัติน
ถนอมธาดา อุดมอาชาวราชยาภิย์ อภิบาลวิริยบรรณมพหุ มุสิกนาม ดำรง
ศักดินา ๑๐๐๐๐ จงเจริญ ทฤฆชนมายุ พรรณสุขศรีสวัสดิ์พัฒนามงคล
ธนสารสมบัติ บิวารธมบุรณ ทุกประการ เทอญ